

International Journal of Languages' Education and Teaching

Volume 7, Issue 2, June 2019, p. 81-97

Received	Reviewed	Published	Doi Number
18.04.2019	01.06.2019	30.06.2019	10.18298/ijlet.12375

Turkish Language Teaching in Bulgaria between 1944–1989

Elif KORKUSUZ ¹ & Fahri TEMİZYÜREK ²

ABSTRACT

The Ottoman Empire settled Turks in Balkanic lands conquered as a result of expeditions to the West. In the end of Russo Turkish Wars between 1877-1878 Bulgarian territory was lost. The Turks who had been living in peace and serenity were obliged to leave their hometown in consequence of persecution which they were exposed to. Waves of immigration continued at intervals. No sooner had the regime changed in 1944 in Bulgaria than two hundred fifty thousand Turkish people who were the greatest obstacle against the desire of creating one and only nation were requested to migrate. In the end of a diplomatic note, Exchange and tension between Bulgaria and Turkey hundreds of thousands of Turks migrated to Turkey. Bulgarian government, who understood they were not able to throw Turks out of the Bulgaria, ceased the immigration. Taking advantage of Turkish language and Turkish Schools plan was commissioned in order to have Turks adopt the new regime and indoctrinate Communism to Turkey via Bulgarian Turks. During ChervenkhoV ruling, the Turks were allowed to have Turkish Education and Turkish Publications freely so as to nurture Turks as citizens who were faithful to Socialist Regime. Turkish teachers were regarded as the key of educating Turkish students who adopted Marxist- Leninist ideology. However, this Free Education setting ended along with the rulers showed the regimes true colours in the period of Zhivkov. Turkish Education Institutions were closed in every level and Turkish teachers were dismissed. Turkish students were sustained unfair treatments in consequence of propagandas that were about these students had education in university with privileges and were dangerous. Turkish students' books were collected and burned. In this study, the phases of Turkish Language Education in the period of Communist Regime in Bulgaria, the conversion in the system of Turkish Schools and the Bulgarian Government's policy of turning Turks into Communist regime's loyal citizens with the help of Turkish Publications were analyzed.

Key Words: Turkish Language Education, Bulgaria, Turkey, Communism.

1944-1989 Yılları Arasında Bulgaristan'da Türkçe Eğitimi

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu, Batı'da fethettiği Balkan topraklarına Türkleri yerleştirmişti. 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşları sonucunda Bulgaristan toprakları kaybedildi. Osmanlı hâkimiyetinde barış içerisinde yaşayan Türkler, gördükleri zulümler sonucunda topraklarını terk etmek zorunda bırakıldılar. Göç dalgası aralıklarla devam etti. 1944'te Bulgaristan'da yaşanan rejim değişikliği ile birlikte tek ulus siyasetine engel olarak görülen 250.000 Türk'ün göçü istendi. Bulgaristan ile Türkiye arasında yaşanan nota alışverişi nihayetinde yüz binlerce Türk Türkiye'ye göç etti. Türkleri Bulgaristan'dan söküp atamayacağını anlayan Bulgar hükümeti, Stalin'in talimatıyla göçü durdurdu. Türklere yeni rejimi benimsetmek ve Türkiye'ye Komünizmi ihraç edebilmek için Türkçeyi ve Türk okullarını kullanma planı devreye girdi. Çervenkov döneminde Türkçe eğitim ve Türkçe yayınlar konusunda önemli özgürlükler sağlandı. Türk öğretmenler, Marksist- Leninist ideolojiyi benimsemiş Türk öğrenciler yetiştirmenin anahtarı olarak görüldü. Ancak bu özgür ortam, Jivkov döneminde rejimin gerçek yüzünü göstermesiyle sona erdi. Türk okulları kapatıldı, Türk öğretmenler görevden alındı. Türk öğrenciler, imtiyazlarla üniversiteye girdikleri ve tehlikeli oldukları iddialarıyla haksızlıklara uğradı. Türkçe ders kitapları toplatılarak yakıldı. Bu çalışmada Bulgaristan'da komünist rejim döneminde Türkçe eğitiminin geçirdiği aşamalar, Türk okullarının yapısındaki değişimler, Bulgar devletin Türkçe yayınlar aracılığıyla Türkleri Komünizmin sadık vatandaşları yapma politikası incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, Eğitim, Bulgaristan, Türkiye, Komünizm.

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, eliftopaktas1@gmail.com.

²Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, fahri@gazi.edu.tr.

1. Giriş

Osmanlı Devleti, Balkanları fethettiğinde hâkimiyetinin kalıcı olması için buralara Türkleri yerleştirmiştir. Türkler, bu topraklarda diğer etnik gruplarla huzur içinde yaşıyordu. “Balkanlarda ilk büyük bozgun, Mora Yarımadası’nın kaybı ve Yunanistan’ın istiklalini almasından sonra olmuş, ikinci büyük facia ise, 93 harbi sonrası meydana gelmiştir (Çolakoğlu, 2015, s.4439)”. Osmanlı hâkimiyetinin bitmesiyle barış ve huzur, yerini zulüm ve acıya bırakmıştır. Osmanlı, Bulgaristan’da bıraktığı Türk ahalinin haklarının gözetilmesi için üzerine düşeni yaptıysa da alınan kararlar uygulanamamıştır.

Osmanlı- Rus Savaşı (1877-1878) sonunda Ruslar, Osmanlı kuvvetlerini mağlup ederek İstanbul’a kadar gelmişlerdi. Aldığı yenilgi neticesinde Osmanlı, 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması’nı imzalamak zorunda kaldı (Yıldırım, 2015, s.5). Ağır şartlar içeren bu antlaşma neticesinde Osmanlı Devleti’ne bağlı olmak üzere Bulgar Prensiği (Bulgar Emareti) kuruldu. Bağımsız Bulgaristan’ın kuruluşu ise 1878 Berlin Antlaşması ile gerçekleşti. “Rus panislavistleri, yarı yarıya Türk ve Bulgar nüfusunun yaşadığı bu topraklar üzerinde bir Slav Devleti kurmak için yerli Türk halkını bölgeden söküp atmak düşüncesini ortaya attılar (Çolak, 2013, s.115).” Karşılaştıkları baskı ve zulümler sebebiyle Türkler kitleler halinde bölgeden göç etmeye başladı.

Bulgaristan Türklerinin haklarından bahsedilen ilk antlaşma Berlin Antlaşması olmuştur. “Bulgar Prensiğinin doğum belgesi demek olan 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Barış Antlaşması, Bulgaristan’da kalan Türklere dini, kültürel haklar tanınacağı ve bu hakların engellenemeyeceği ilkesini koydu” (Şimşir, 1986, s.41). Antlaşmada, Müslüman Türk azınlığın Bulgar vatandaşlarına tanınan bütün haklardan yararlanabileceği belirtilmiş ve Bulgar devletinin bu hakları gözetmekle yükümlü olduğu vurgulanmıştır. Antlaşmanın 4 ve 5. maddelerinde, din ve mezhep ayrımı yapılmayacağı, Türklerin de Bulgarların yararlandığı sosyal ve siyasi bütün haklardan yararlanabileceği belirtilmiştir (Köse, 2006, s.245). Osmanlı Devleti’nin Bulgaristan’ı tanınması, Türklerin haklarına riayet etmesine bağlanmış, Bulgaristan ise devlet olarak bu şartlara bağlı kalacağını taahhüt etmiştir.

“Bulgaristan Türklerinin haklarını koruyan başka bir hukuki belge ise 19 Nisan 1909’da Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan Balkan Savaşlarının ardından 29 Eylül 1913’te Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan İstanbul Protokolü’dür” (Türk ve Özlem, 2016, s.7). Bu antlaşmada Türklerin ilk ve ortaöğretimde Türkçe eğitim alabilecekleri ve din hürriyetinin de güvence altına alınacağı ifade edilmiş ancak antlaşma hükümleri tam olarak uygulanmamıştır. 18 Ekim 1925’te imzalanan Türk- Bulgar Dostluk Antlaşması’na göre 1913 yılında imzalanan antlaşma geçerliliğini yitirmiştir. “Bundan böyle her iki ülkede yaşayan azınlıklar, Türkiye’deki Bulgarlara ilişkin 1923 yılı Lozan Barış Antlaşması, Bulgaristan’daki Türklere ilişkin 1919 yılı Nöy Antlaşması gibi uluslar arası antlaşmaların koruması altına alınıyordu” (Hakov, 2010, s.135).

1947’de Bulgar Barış Antlaşması imzalanmıştır. “Ancak Bulgar Barış Antlaşmasının Neuilly Antlaşmasının çok gerisinde olduğunu ifade etmek gerekir. Zira Bulgar Barış Antlaşmasında azınlık ifadesi bile yer almamıştır” (Çolakoğlu, 2015, s.4440). Bu antlaşma, 1950 yılında azınlıklarla ilgili maddelerinin yetersiz olduğu gerekçesiyle Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi’nde alınan kararla yürürlükten kaldırılmıştır.

1944'te Bulgaristan'da Vatan Cephesi'nin başa gelmesiyle komünizm dönemi başladı. Bu dönemde Bulgaristan'ın, Sovyet Rusya'nın Balkan siyasetini yürütmede bir aracı konumunda olduğu görülür. "Yeni Bulgar Komünist rejimin Türk azınlıkla ilgili en önemli politikası, Bulgar Sosyalist Devleti ile bütünleşmiş tek bir ulusun yaratılması idi" (Çolak, 2013, s.119). Bunun için ya Türkleri komünist rejimle tam olarak bütünleşmiş sadık vatandaşlar yapabilecek bir yol izlemek ya da onları kasıtlı olarak asimile etmek gerekiyordu.

Komünist rejim döneminde, başlangıçta Türkler için bir özgürlük havası estiği görülür. Işık gazetesi gibi Türkçe yayın yapan gazetelerin yayımlanmaya başlanması Türklerin kendi dillerini özgürce kullanabildiğini düşündürmektedir. Ancak bu dönemdeki Türkçe yayın organları incelendiğinde bunların yeni rejimi Türklere benimsetme amacı taşıdıkları görülür. Zaman içerisinde Bulgar yönetimi Türklere komünizmi aşılama yönüne yönelik olarak yürüttüğü bu faaliyetleri arttırmıştır. Baskıları iyiden iyiye hisseden Türkler göç için yetkili makamlara başvurmuştur. 1949'a kadar göçe izin vermeyen Bulgar hükümeti, 1950'de bu uygulamayı tamamen değiştirerek Türklerin göçüne izin vermiştir. 10 Ağustos 1952'de Türkiye'ye bir nota vererek 250.000 Türk'ün üç ay içerisinde Türkiye'ye alınmasını istemiştir (Şimşek ve Arslan, 2012, s.111).

"Türk okulları 1946'da devletleştirilmiş olmakla birlikte Bulgarlardan ayrı Türkçe eğitim yürütüyorlardı. Bu eğitimin içeriği sosyalist idi. Todor Jivkov yönetimi altındaki Bulgar hükümeti, tüm azınlık okullarını Bulgarlaştırıyordu"(Börklü, 1999, s.69). 1959'da Jivkov hükümetinin Türk okulları ile Bulgar okullarını birleştirmesiyle Türk okulları tamamen kapatılmış oldu.

Türkler üzerindeki baskı ve kısıtlamalar, Türkçenin tamamen yasaklanmasına kadar gitmiştir. "1960 yılından itibaren aşama aşama Türkçe gazete ve dergiler kapatılmış, içinde Türk geçen, Türkçe geçen ne varsa kapısına kilit vurulmuştur" (Nurlu ve Çelik, 2015, s.5). Türkçe isimler Bulgarca isimlerle değiştirilmiştir (Karpas, 1992, s.31). Kısacası Bulgaristan'dan Osmanlı izlerini tamamen kazımak isteyen Bulgar hükümeti tarafından Türk varlığına dair hiçbir ibare kabul edilmemiştir.

Bulgaristan'daki baskıcı rejim yıkıldıktan sonra da Türkler ve Türkçe üzerindeki kısıtlamalar devam etmiştir. Türklerin kazandığı tek hak, Türkçe isimlerini geri almak olmuştur. Günümüzde Bulgaristan'da Türkçe, sıradan bir yabancı dil muamelesi görmektedir.

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Bulgaristan'da 1944- 1989 yılları arasında var olan Komünist rejim döneminde Türkçe eğitimin durumunu ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt bulmak amaçlanmıştır:

1. Bulgaristan'da 1944-1989 yılları arasında Komünist rejim döneminde Türkçe eğitiminin geçirdiği aşamalar nelerdir?
2. Bulgaristan'da yaşanan rejim değişikliğinin Türklerin eğitim ve kültür hayatı üzerindeki etkileri nelerdir?
3. Komünist rejim döneminde Türklerin eğitimi konusundaki uygulamalar hangi amaca hizmet etmektedir?

3. Yöntem

Bu çalışmada, Komünist rejim döneminde Bulgaristan'da Türkçe eğitimin durumunu tespit edebilmek için betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 1991, s.77).

3.1. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Çalışmada Komünist rejim döneminde Bulgaristan Türklerinin Türkçe eğitim hayatına kaynak teşkil eden kitap, makale, bildiri, gazete haberleri ve devlet arşivinden elde edilen veriler toplanmış ve incelenmiştir.

4. Bulgular

Bu bölümde, çalışmada elde edilen veriler yorumlanmış, 1944-1989 yılları arasında komünist rejim etkisinde Bulgaristan'da Türkçe eğitimin durumu ortaya konmuştur.

4.1. Komünist Rejim Öncesinde Bulgaristan'da Türkçe Eğitiminin Durumu

1908 yılında Türkiye'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi üzerine Bulgaristan Prensiği de bağımsızlığını ilan etti ve krallık oldu (Börklü, 1999, s.64). 1909 yılında Osmanlı hükümeti ile Bulgaristan Krallığı arasında bir protokol imzalanarak Türklerin hakları güvence altına alındı. Bu protokolün altıncı maddesi, Türk okulları ve Türkçe eğitimle ilgiliydi. Bu maddeye göre Bulgaristan, Türklerin eğitimiyle ilgili gerekli girişimlerde bulunmaya, para yardımı yapmaya söz vermiş ve Türk okullarının idaresini müftülüklere devretmiştir.

"1909 yılında çıkartılan Bulgar Milli Eğitim Yasası ile tüm eğitim ve öğretim kurumları bir araya toplanıyor ve denetimi hükümet yönetimine bırakılarak merkezleştiriliyordu (Börklü, 1999, s.64)." 1892-1910 yılları arasında göçler sebebiyle Türk öğrenci sayısında büyük ölçüde azalma yaşandı. Bu yıllarda Bulgar okullarına devlet bütçesinden para ayrılırken Türk okullarına hiçbir şekilde destek verilmiyordu (Şimşir, 1986, s.56). Türk okulları maddi anlamda büyük sıkıntılar içerisindeydi.

1919-1923 yılları arasında Bulgar Çiftçi Yönetimi başa geçmiş, Türk azınlık ilk kez bu dönemde bir nebze olsun rahat nefes alabilmiştir. Stambullyski hükümeti yeni milli eğitim bakanının 21 Temmuz 1921'de çıkardığı yeni milli eğitim yasasında Türk azınlığın eğitimi ile ilgili şu hükümler yer alıyordu:

1. "Bulgaristan Türk okulları için ayrı bir başmüfettiş atanacaktır. Bunun öteki başmüfettişler gibi görev ve yetkileri olacaktır.
2. Yirmiden fazla okulu bulunan Türk okul encümenlerine bir rüştiye ve bir ilkokul öğretmeni seçilecektir. Seçimi Türkler kendileri yapacaklardır.
3. Türk okullarında Bulgarca öğretim yapılması zorunluluğu kaldırılacaktır.
4. Bulgar okulları gibi Türk okulları için de okul fonları oluşturulacak ve bu okullara da "emlak sahibi" olma hakkı tanınacaktır.
5. Programları, yönetmelikleri ve öğretmenleri resmi Bulgar okullarınkine uyan Türk okullarına da resmi okullar gibi yardım yapılacaktır (Şimşir, 1986, s.57)."

Şumen’de 1922-1923 eğitim yılında açılan Nüvvab Okulu’nun Bulgaristan Türklerinin eğitim hayatında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. “Nüvvab okulunu bitirenler müftü, müftü yardımcısı, imam, hatip, şeriat kâtibi ve öğretmen oluyorlardı” (Hakov, 1998, s.134). Bu okullarda öğretmenlik yapanların genellikle İstanbul’da eğitim almış nitelikli kişiler olduğu bilinmektedir. Bulgaristan Türklerinin Türkiye Türkleriyle aynı alfabeyi kullanmasına karşı olumsuz tutumları bir tarafa bırakılacak olursa, Nüvvab okullarının Türklerin eğitim ve kültür seviyesinin yükselmesine önemli katkı sağladığı bir gerçektir.

Bulgaristan kurulduktan sonra orada kalan Türkler Osmanlı alfabesini kullanmışlardır. Harf İnkılabı gerçekleşikten sonra Bulgaristan Türk Öğretmenler Birliği yeni harflere geçilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak yeni harflere geçişin dini değerlerle bağdaşmadığı gerekçesi ile Nüvvab okulları ve Müftülük tarafından buna şiddetle karşı çıkmıştır. Onlara göre böyle Kemalist reformları destekleyenler gelecek için büyük tehlike arz etmekteydi.

Türk Öğretmenler Birliği 16 Temmuz 1928 tarihinde yapılan bir kongrede bir araya gelmiş ve eğitim yılına yeni Türk harfleri ile başlama kararı almıştır. Ancak Bulgaristan Hükümeti, 10 Ekim 1928 tarihinde yeni Türk harflerine geçilmesini dört yıl ertelediklerini bildirmiştir. Yönetim, 1930-1931 ders yılında yeni Türk harflerine müsaade etmiştir. 1934 yılındaki askeri darbe ile yeniden Osmanlı harflerine dönmüş, 1938 yılında ise tekrar yeni Türk harflerine geçilmiştir (Memişoğlu, 1992, s.170-172). “Bu şekilde Sofya Başmüftülüğünün direnişine rağmen Bulgaristan, Türkiye’den hemen sonra ülkedeki Türk okullarında yeni alfabeyi uygulayan ilk devlet oluyor” (Hakov, 2010, s.137).

4.2. Bulgaristan’daki Rejim Değişikliği ve 1950-1951 Göçünün Etkileri

II. Dünya Savaşı’na Almanya’nın yanında girmiş olan Bulgaristan, 8 Eylül 1944 tarihinde Sovyet Rusya’nın işgaline maruz kalmıştır. Sovyet Rusya’nın buradaki ilk hareketi, mevcut hükümeti devirip yerine Vatan Cephesi adlı komünist yönetimi getirmek olmuştur.

Vatan Cephesi ile birlikte ülkede özgürlük rüzgârları esmeye başlamıştır. Türkler başlangıçta gördükleri zulüm ve baskının biteceğine inanmışlardır. Hüseyin Çeşmecioğlu, radyoda yaptığı bir açıklamada şöyle demiştir: “20 senedir Bulgaristan Türklerinin faşist mutaassıplardan çektiklerini hatırlar ve taassubun ne olduğunu bilirsiniz. Bu taassup Bulgaristan’da Türklere iktisaden ve kültürel bakımdan kalkınma imkânı vermemiştir. Bulgaristan Türklerinin gördüğü zulümlere misaller çoktur. Hâlbuki 9 Eylül 1944’te iktidara geçen Vatan Cephesi Hükümeti Bulgaristan Türklerine hürriyetini iade etti. Türkçe konuşma serbestisi verdi. Kültürel inkişafımız için Türk hurufatlı gazete çıkarmaya ve cemiyet kurmaya müsaade etti. Faşist Bulgar idaresinde ise güya yetişmiş öğretmenlerimiz yok diye hususi Türk okulları kapatılıyordu. Türkçe konuşmak yasaktı. Türkler zorla muhacerete sevk ediliyordu. (Vatan, 5 Ağustos 1945).” Bu açıklama, Türklerin artık özgürce kendi dillerini konuşabilme, Türkçe yayınlar çıkarabilme, eğitim ve kültür hayatlarında hak ettikleri imkânları elde edebilmelerine dair inançlarını göstermektedir.

Vatan Cephesi’nin özgürlük vaatlerinin ve halkların kardeşliği sloganının ardında Türkleri ülkeden söküp atma planı vardı. Bulgar sosyalist rejiminin hedefi, tek sosyalist Bulgar milletini yaratmaktı. Türkleri Bulgar devletine sadık vatandaşlar yapabilmeyen tek yolu onlara milli ve manevi değerlerini unutturmaktı. Bu sebeple başlangıçta bir özgürlük havası esmişse de bu uzun sürmemiştir. Türklerin özel okulları devletleştirilmiş, din dersleri kaldırılmış, Türk aydınları çeşitli bahanelerle tutuklanarak sürgüne gönderilmiştir.

Bulgaristan'ın ilk komünist lideri Georgi Dimitrov, 16 Şubat 1946 tarihli demecinde: *“Balkanların yalnızca Balkanlılara ait olmasını ve Slaoların Balkanlarda başrolü oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı Devletinin Balkanlara hükmettiği zamanlardaki geçmiş zamanın izleri tamamen silinmelidir”* demiştir (Işık, 2016, s.6). Bu açıklamasından iki yıl sonra 1948 yılında yaptığı bir başka konuşmasında şöyle söylemiştir: *“Büyük bir sorun vardır. O da şundan ibarettir ki bizim güney sınırlarımızda, yurdumuz için daima mide yararı olan, gerçekte Bulgar olmayan bir ahali vardır. Bizim önümüzde parti ve hükümet olarak onu oradan atmak ve başka yere iskân etmek, oraya ise bizim öz Bulgar ahalisini yerleştirmek sorunu durmaktadır. Yurdun Şumnu, Razgrat ve başka yerlerinde olduğu gibi, çeşitli önemli yörelerde yoğun Türk ahali vardır. Azınlık gruplarına tam bir özgürlük verdiği rejimin zamanında müftüler, Türk ajanları, başkaldıran gençler Türk milliyetçiliği göstermeye başladılar. Gözlerini Tsarigrat ve Ankara'ya çeviriyorlar. Buna karşı tedbir almalıyız. 1948 yılında bu sorunu çözebiliriz.”* Dimitrov'un açıklamaları, Türkleri ülkeden söküp atarak onların yerine Bulgar vatandaşları yerleştirme niyetini açıkça ortaya koymaktadır.

Maruz kaldıkları baskıları iyiden iyiye hissetmeye başlayan Türkler, dillerini ve dini inançlarını kaybedecekleri ve Bulgarlaşacakları endişesiyle Türkiye'ye göç etmek istemişlerdir. Ancak Bulgaristan, Türklerin göçüne karşı çıkmış ve 1949'a kadar onlara pasaport vermemiştir (Çanak, 2014, s.238). Bunda Türklerin Bulgaristan iş gücünde önemli bir yere sahip olmasının etkisi büyüktür. Türk hükümetinin kararı ise sadece serbest göçmen vizesi ile gelenleri kabul etme yönünde olmuştur (Şimşek ve Arslan, 2012, s.110). Türkiye, göçmenlerin ülkeye ekonomik olarak yük olmayacaklarına dair taahhüt istemiştir.

1950 yılına gelindiğinde, Bulgaristan göç konusundaki anlayışını tamamen değiştirmiştir. Türk nüfusunun artışı endişe verici bulan ve tamamen asimile edemeyeceğini anlayan Bulgar hükümeti Türklerin göç etmesini istemiştir. Türkiye, göçmenlerin aralıklarla ülkeye alınacağını ve ilk yıl 25-30 bin civarında göçmenin kabul edilebileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Bulgaristan, 10 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek 250.000 göçmenin üç ay içinde Türkiye'ye kabul edilmesini istemiştir (Şimşek ve Arslan, 2012, s.111). Bulgaristan'ın notasını kabul etmeyen Türk hükümeti, 28 Ağustos 1950 tarihinde karşı nota vermiştir.

Başlangıçta Türk göçünü savunan Stalin, mevcut manzaranın kendisinin aleyhine olduğunu düşünerek fikrini değiştirmiştir. Türklerin sosyalizme kazandırılmasını isteyen ve böylece Türkiye'ye rejim ihracı yapmayı hedefleyen Stalin, Türklerin göç etme sebeplerine dair bir rapor istemiştir. Ona göre, Türklerin sosyalist bir ülkeden baskı ve zulüm sebebiyle kitleler halinde göç etmesi Sovyet rejimi için hiç iyi bir reklam değildi. Türkiye ve diğer devletlere, sosyalizmde halkların kardeşliği ilkesinin sonucu olarak bütün etnik grupların huzur içinde yaşadığı mesajını vermek gerekiyordu. Böylece Türkiye'de gerçekleştirmek istediği Sosyalist devrimi Bulgaristan Türkleri üzerinden yapabilirdi. Türk aydınları Komünist rejime yönlendirilirse halkın da bu aydınların peşinden sürükleneceğine inanmıştı. *“1951'de Stalin'in talimatı ile göç durduruldu”* (Yenisoy, 2007, s.23).

4.3. Bulgaristan'da Komünist Rejim Etkisinde Türkçe Eğitiminin Durumu

Bulgaristan'da komünist rejim döneminde Türkçe eğitimi, 1944 yılı ile 1959 arasında geçen dönem olarak kabul edilir. Türkler için komünist rejim etkisinde Türkçe eğitim 1946 yılında başlamış, 1959'da Türk okullarının Bulgar okullarıyla birleştirilmesi ve ardından Türkçe eğitimin yasaklanması ile bitmiştir.

İktidara gelen Bulgar Komünist Partisi Türklerin bilhassa eğitimle ilgili sorunlarının çözüleceğine dair vaatlerde bulunmuştur. “Bakanlar Kurulu’nun 26 Haziran 1945 tarihli kararıyla 7-15 yaşındaki çocuklar için aralarında cinsiyet, milliyet, din farkı gözetmeksizin zorunlu eğitim uygulaması getirilmiştir” (Memişoğlu, 2002, s.30). 1946 yılında ise Türk okulları devletleştirilmiştir. “Türk okullarında eğitimde esas dil Türkçe olmasına karşın günden güne Bulgarca eğitim arttırılarak içerik sosyalist eğitime doğru kaymaya başlamıştır” (Çakmakçı, 2011, s.95). Okulların devletleştirilmesi ve Bulgar hükümetinin baskıcı uygulamalarına rağmen okullardaki Türk öğrenci sayısında artış görülür. “1943/44 eğitim öğretim döneminde 413 olan ilk ve orta kısım mektep sayısı 1947/48 eğitim öğretim döneminde 994’e çıkmış, öğrenci sayısı da 37.335’ten 88.600’e yükselmiştir” (Çolakoğlu, 2015, s.4442). Bu rakamlar, Türklerin eğitim konusundaki hassasiyetlerini ve zor şartlar altında dahi eğitim haklarından vazgeçmediklerini göstermektedir.

Türklerin eğitim gördüğü okullarda Bulgarca okutulan ders sayısı giderek artmıştır. “Bu dönemde dini eğitim isteğe bağlı olurken haftalık ders programının dışında tutulmuştur. Bulgar Tarihi, Bulgar Dili, Bulgaristan Coğrafyası ve Tabiat Bilgisi derslerini Bulgarca okumak mecburi hale gelmiş, bunların dışında kalan dersler ise Türkçe okutulmaya devam etmiştir” (Çolakoğlu, 2015, s.4442). Türkler eğitim hayatında günden güne Türkçe eğitimden uzaklaştırılmaya başlanmış ve yalnızca Bulgar dilinde eğitim yoluna sevk edilmiştir.

Türk okullarının ve Türk öğrencilerin sayısının ciddi şekilde artması, Türk öğretmene ve Türkçe ders kitaplarına olan ihtiyacı arttırmıştır. “Savaştan sonra Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerde okuma yazma kursları açıldı. Düzenlenmiş bu kurslara öğretmen bulmak ise kolay olmadı, çünkü komünist yöneticilerce “uygun” görülmeyen birçok öğretmen okullardan tasfiye edilmişti” (Yenisoy, 2007, s.22). Hatta öğretmen açığını kapatmak için bazı bölgelerde Türkçe bilen Bulgar öğrenciler ders vermişlerdir. Türk öğretmenlerin bir bölümünün tasfiye edilmesinin yanı sıra yaşanan büyük Türk göçü de öğretmen ihtiyacı sorununu gündeme getirmiştir. Stalin’in talimatıyla göç durdurulduktan sonra Türk öğretmenlerin yetiştirilmesine yönelik adımlar atılmıştır.

21 Eylül 1948 tarihinde Eski Zağra Türk Pedagoji Derneği açılışında, rejimin yetiştireceği öğretmen ve öğrencilerden beklenenler şöyle ifade edilmiştir: “Siz, yarımın öğretmenleri! Leninizm–Marksizm ilmi ile kendinize ve Türk azınlıklara parlak bir istikbal hazırlayacaksınız. Binaenaleyh, siz öğrenciler! Leninizm–Marksizm ilmini benimsemeniz lazımdır. Bu da ancak bulunmuş olduğunuz okul sıralarında olacaktır” (Şimşir, 1986, s.262). Bu açıklama, toplumu oluşturan bireylerin zihin yapılarını şekillendirmede en önemli aracın eğitim olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bulgaristan yönetimi bir yandan Türkleri rejime ısındırma faaliyetleri yürütürken bir yandan da onları göçe zorlamıştır. Stalin’in, Türklerin güvenilir bir unsur olmadığına dair açıklamaları Türk göçünü hızlandırmıştır. “Zamanla Stalin fikrini değiştirir ve 1951’in başlarında Vilko Çervenkov’a tavsiyede bulunarak göçün durdurulmasını ve gelecekte Türkiye’de gerçekleştirilecek bir sosyalist devrim için Bulgaristan Türklerinden devrimci elemanlar yetiştirilmesini ister” (Yenisoy, 2007, s.24). Bahsedilen elemanları yetiştirebilmek için hem Türkçe eğitim verecek hem de bu devrimci ruhu aşılayacak öğretmenlere ihtiyaç duyulmuş, bu ihtiyacı kapatmaya yönelik adımlar atılmıştır.

Bulgaristan Komünist Partisi, ülkede kalan Türkler için uzun ve orta vadede sosyal ve kültürel tedbirler almak gerektiğini savunmuş, 26 Nisan 1951 tarihinde gerçekleşen bir toplantıda bu hususta kararlar alınmıştır. Alınan kararlar *çok gizli* ibaresiyle yetkililere ulaştırılmıştır. Bu kararlardan bazıları

Türkçe bilen öğretmenlerin iki yılına Türk köylerinde görevlendirilmesi, okulların ders programlarının gözden geçirilerek din derslerinin kaldırılması ve Türkçenin yanında Bulgarcanın da öğretilmesidir (Kamil, 2016, s.54). Başlangıçta Türkçenin yanında Bulgarca da öğretilmeye başlanacak, zamanla Bulgarca işlenen ders sayısında artış meydana gelecek ve Bulgarca Türkçenin önüne geçecektir.

Türk okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla Bakanlar Kurulunun 10 Ağustos 1951 tarihli kararıyla doğrultusunda 1 Eylül 1951'de Kırcaali ve Razgrad'ta üç yıllık birer Türk öğretmen okulu açıldı. Sofya'da bir Türk öğretmen okulu, Rusçuk'ta Türk kız lisesi, Şumnu'da Bulgar Öğretmen Enstitüsü'ne bağlı Türkçe sınıflar, Sofya Üniversitesinde Türk Filolojisi ve Türk Tarihi bölümleri açılması kararlaştırıldı. Bu bölümlerden mezun olanlar, Türk liselerinde ve Bulgar liselerinin Türkçe sınıflarında öğretmenlik yapacaklardı (Yenisoy, 2007, s.25). "10 Ekim tarihinde Sofya Üniversitesinde sözü geçen üç bölümün açılış töreninde Milli Eğitim Bakanı Demir Yanev bir konuşma yaparak Türk halkı arasından yetiştirilecek üniversite mezunlarının bu halkın eğitim ve kültürel gelişiminde birer ışık olacaklarını vurguladı" (Yenisoy, 1996, s.15). Gerçekten de yetişen Türk aydınlar Türk toplumunun eğitim ve kültür hayatında oldukça önemli görevler üstlenmişler, Bulgaristan Türklerinin sahip olmaları gereken sosyal ve siyasi haklar konusunda bilinçlenmelerini sağlamışlardır.

Bulgar yetkililerin Türklerin büyük bir bölümünü göç ettirdikten sonra geri kalanı için izledikleri politikalar, SSCB'de icat edilen kültürel otonomi politikası olmuştur. Bu politika doğrultusunda büyük Türk tiyatroları Sofya'da temsiller vermeye başlamıştır. Sofya Üniversitesinde tarih, felsefe ve edebiyatla ilgili Türkçe derslerin verildiği bir bölüm açılmıştır. Türklerin 1952 yılı itibariyle öğretmen yetiştiren ve temel eğitim veren 1020 okula sahip olduğu, okuma- yazma öğrenen Türk öğrenci sayısının 130.000'e ulaştığı görülmektedir (Wolf, 1995, s.349). Ancak kültürel otonomi politikasını burada başarıyla uygulayabilmek için bir yandan Bulgaristan Türklerine dil ve kültür bakımından çok yakın olan bir yandan da o yıllarda sosyalizme gönülden bağlı insanlar yetiştirme planına uygun görülen Azerbaycan aydınlarının desteğine başvurulacaktır.

Bulgaristan Türklerinin eğitimi konusunda model olarak Azerbaycan seçilmiş, Türklerin eğitimi ile ilgili çalışmalar yapmaları için Azerbaycan'dan uzmanlar ve danışmanlar getirilmiştir. "Stalin'in emri üzere Bulgaristan ile Azerbaycan arasında yoğun bir kültürel işbirliği başladı" (Yenisoy, 1996, s.14). Uzmanlar, Türklerin eğitim konusunda çok geri kaldıklarını ifade eden ve alınması gereken tedbirleri belirten bir rapor hazırlamıştır. Rapor doğrultusunda 5 Ağustos 1952 tarihinde Bulgar yetkililer Türklerin eğitim ve kültür hayatını iyileştirmek adına yeni kararlar almışlardır. Bu kararlardan bazıları, Türk pedagoji okulları ile Türk kız liselerinin açılması, Türk öğrencilere burs verilmesi, yeni Türkçe ders kitapları hazırlanması ve Sofya Üniversitesinde Türkler için yeni bölümler açılmasıdır. Alınan kararların ardından Türkler tarafından Duvar, Işık ve Vatan gibi gazeteler çıkarılmış, bunların yanında Türklere komünizmi benimsetmeyi amaçlayan Eylülcü Çocuk, Yeni Işık, Yeni Hayat gibi gazeteler de yayımlanmıştır (Vatansever, 2008, s.80)

Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültür seviyesini yükseltebilmek için Bulgaristan Türklerine kültürel açıdan çok yakın görülen Azerbaycan Türklerinin önemli katkıları olmuştur. Türk gençlerinden istidatlı olanlar eğitim almak üzere Bakü'ye gönderilmiştir. Bulgaristan Türklerinin eğitim hayatı konusunda durum tespiti yapmak ve eksikleri giderebilmek için Azerbaycan'dan uzmanlar getirilmiştir.

Bulgaristan Eğitim Bakanlığı Türk şubesinde Azerbaycan Türkü aydınların çalışmalarıyla müfredat programları hazırlanmıştır. “Esas dersleri oluşturan Türk dili ve edebiyatına büyük önem verilmiş ve Türk halk edebiyatı, Türk edebiyat tarihi ve ağırlıklı olarak Tanzimat edebiyatı okutulmuştur. Bunun yanı sıra Azerbaycan edebiyatından da Nizami Gencevi, Fuzuli, Vâkıf, Mirza Feteli Ahundov, Sâbir, Samet Vurgun, Mirza İbrahimov gibi sanatçıların eserleri edebiyat ders kitaplarında yer almıştır.” (Yenisoy, 2007, s.27). “Ortak kültür mirasımız olan halk edebiyatı eserlerinden Tahir ile Zühre, Leyla ile Mecnun, Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Köroğlu gibi halk efsanelerini dile getiren kitaplar da Sofya’da yayımlanmıştır (Yenisoy, 1996, s.17).” Bulgaristan hükümeti, Azerbaycan aydınlarının kendi amaçlarına hizmet edeceğini düşünerek onlara Türklerin sosyalizm temelli bir eğitim almaları konusunda büyük görevler yüklemişse de netice onların istedikleri gibi olmamıştır. Gerek Azerbaycan Komünist Partisi birinci sekreteri İ. Mustafayev’in başkanlığındaki heyet gerekse o dönemde Azerbaycan Pedagoji Üniversitesi rektörü A. Aleskerov Azerbaycan Türklerinin eğitim ve kültür hayatları için çok büyük katkılarda bulunmuşlardır. Azerbaycan Türk aydınları Türk kültürü ve folklor konusundaki çalışmaların önünü açarak Türklerde milli şuurun uyanmasını sağlamıştır.

Sofya Üniversitesinde açılan Türkoloji bölümünde Azerbaycan aydınlarından Prof. M. Şiraliyev ve M. Mirzazade gibi isimler dersler vermiştir. M. Şiraliyev, Bulgaristan Türklerinin ağız özellikleri üzerinde ilk araştırmaları yapmış, M. Mirzazade ise Çağdaş Türk Dili dersleri vermiştir. Bölümdeki dersler Türkçe işlenmiş, bilim dallarına ait terimler Türkçe öğretilmiştir (Yenisoy, 1996, s.15). Türk dili ve edebiyatı ile Türkçe dersleri veren öğretmenler Türk folkloruna ait malzemeler toplamıştır. Eylülcü Çocuk gazetesi, Türk folkloruna ait malzemeler toplayanlar arasında bir yarışma düzenleyerek folklor çalışmalarını teşvik etmiştir. Kısa süre sonra Eylülcü Çocuk ve Halk Eğitimi Yayınevine ait Türkçe kitaplar şubesinde önemli bir arşiv oluşmuştur (Yenisoy, 1997, s.3). Bulgaristan Türklerinde milli bilinci uyandıran, Türk kültürüne ve milli kimliklerine sarılmalarını sağlayan bu çalışmaların Türklerin eğitim ve kültür hayatlarında oldukça önemli bir yeri vardır.

Bulgaristan Türklerine ait atasözleri, Nasrettin Hoca fıkraları ve diğer folklorik ürünlere ait çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar Bulgaristan hükümeti tarafından toplanmış ve bir daha geri verilmemiştir (Yenisoy, 1997, s.30). Yazılı kaynaklara ulaşamayan Bulgaristan Türkleri halk kültürü ve sözlü gelenekten beslenmiştir. Folklor ve köy kültürü etkisiyle köylü şiir akımı ortaya çıkmıştır. Türk şair ve yazarlar, baskılarla mücadele edebilmek ve kültürlerinden kopmamak adına geleneğe sarılmışlar, öte diye adlandırdıkları Türkiye’yi anlatan şiirler yazmışlardır. Yazdıkları şiirlerde Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Fakir Baykurt, Necati Cumalı gibi önemli isimlerden de etkilendikleri görülmektedir (Buttanrı, 2005, s.34). Anadolu her dönemde Bulgaristan Türklerinin edebiyat hayatının odak noktasını oluşturur.

“Kaynağını zengin halk kültüründen alan Bulgaristan Türk şairleri, şiirlerinde aruzun yanı sıra heceyi ve serbest nazım tarzlarını benimsemişlerdir. Bu manzumelerde yer yer Rumeli şivesinin izlerine rastlansa da esas itibariyle dil her zaman Anadolu Türkçesi olmuştur” (Canım, 2000, s.56-58). Yalnız kullanılan dil itibariyle değil aynı zamanda tema itibariyle de Bulgaristan Türk şairlerinin şiirlerinde Anadolu her zaman var olmuştur. Şiirlerin büyük bir bölümünde Anadolu’ya duyulan sevgi ve özlem ağır basar.

Sosyalist dönemde Türk şair ve yazarların seslerini duyurmalarının tek yolu Türkçe gazete ve dergilerdi. Ancak Halk Eğitimi Yayınevi (Narodna Prosveta) tarafından yalnızca sosyalist değerlere uygun yazılmış eserlerin yayımlanmasına izin veriliyordu. Bu nedenle 1945-1989 yılları arasında

yazılan edebi eserlerin büyük bir bölümünde sosyalizmin etkisi görülür (Uçkun ve Akgün, 2012, s.355-356). Bu dönemde Türkler tarafından Duvar, Işık ve Vatan gibi gazeteler çıkarılmış, bunların yanında Türklere rejimi benimsetmeyi amaçlayan Eylülcü Çocuk, Yeni Işık, Yeni Hayat gibi gazeteler de yayımlanmıştır (Vatansever, 2008, s.80). Dönemin bazı Türkçe gazete ve dergilerinde Türkçeye uygun olmayan bir dil kullanılarak Bulgaristan Türklerinin dili bozulmak istenmiştir (Buttanrı, 2005, s.33). Nitekim 1958 yılında Bulgaristan Türklerinin konuştuğu Türkçenin söz varlığına Bulgarca kelimeler kazandırmak ve söz dizimini bozmak amacıyla bir komisyon kurulmuştur. Bu hususta düzenlenen toplantılarda, Bulgaristan'da konuşulan Türkçenin aslında Türkiye Türkçesinden farklı bir dil olduğu ifade edilmiştir. Türkiye Türkçesi ile aralarındaki ortaklıkların bozulması için yaygın olarak kullanılan bazı kelimelerin değiştirilmesi gerektiği söylenmiştir. Bu değişikliklere örnek olarak Türklerin kullandığı *cumhuriyet* kelimesi yerine Bulgarca *republika* kelimesi, *eylül* yerine *septemevri* kelimesinin kullanılması gibi önerilerde bulunulmuştur (Yenisoy, 2005, s.69). Bulgar yönetimi, toplumun düşünce dünyasını değiştirmenin o toplumun dilini değiştirmekten geçtiğini biliyor ve Bulgaristan Türklerinin dilini bozmak, onlara Türkçeyi unutturmak için her yolu deniyordu.

“Bulgaristan Türklerinden şair ve yazarların birçoğunun, o dönemde ülkenin içinde bulunduğu siyasal ortamın da etkisiyle sosyalist çizgide eserler verdikleri görülür” (Uçkun ve Akgün, 2012, s.355). Bazı şair ve yazarlar sosyalizme gönülden inanırken bazıları da Türkçe yazabilmek için eserlerinde mecburen bu değerlere yer vermiştir. Bulgaristan'daki Türk şair ve yazarlar, ancak Türkiye'ye göç ettikten sonra kaleme aldıkları eserlerde milli duyguları ve Bulgaristan Türklüğünün çilelerini rahatlıkla işleyebilmişlerdir.

Bulgaristan Türklerinde edebiyat ve sanat alanında bu sözde özgür yıllarda önemli gelişmeler yaşanmış, özellikle şiir, hikâye, tiyatro ve halk türküleri dallarında edebi ürünler verilmiştir. Dönemin şair ve yazarları Halk Gençliği gazetesinde eserlerini yayınlamaya başlamış ve giderek ünlerini arttırmışlardır. Bulgaristan Türkleri, tiyatro gruplarının da yeniden kurulması için yetkili makamlara başvurmuşlardır. “Moskova'nın direktifiyle kısıtlı da olsa Bulgaristan Türklerine sağlanan bazı kültürel haklar doğrultusunda Bulgaristan Bakanlar Kurulunun kararıyla 1952-1953 yıllarında Şumnu, Hasköy ve Rusçuk'ta birer devlet estrat (müzikal) Türk Tiyatrosu açılması kararlaştırılmıştır. Bu üç estrat tiyatro, sahne sanatını, tiyatro kültürünü Türk köylerine kadar götürdüler” (Buttanrı, 2010, s.145-146). Estrat tiyatrolar tarafından halkın beğenisine sunulan şarkılı ve danslı oyunlar Bulgaristan Türklerinin sahne sanatlarını yakından tanınmasını sağlamış, kültürel birikimlerini zenginleştirmiştir.

Bulgar devletinin planladığı gibi, Komünist rejim döneminin ilk yıllarında Türkler ana dillerini kullanmada daha özgür bir ortama sahip olmuştur. “1944-1956 yılları arasında Türk topluluğunun kendi okulları, gazeteleri, dergileri, radyoları ve tiyatroları olup, geniş kültürel ve etnik özgürlüklere sahip oldukları görülmektedir. Özellikle Çervenkov döneminde Türk çocukların eğitimine ve Türk gençlerin üniversitelerde öğrenim görmesine özel teşvikler verilmiştir” (Atasoy, Soykan ve Efe, 2016, s.117). Bu sözde özgürlük ortamını sağlayan rejim, Jivkov döneminde gerçek yüzünü gösterecektir. Sağlanan bütün hak ve özgürlükler birer birer Türklerin elinden alınacak, baskı ve yasakların hâkim olduğu bir döneme girilecektir.

Todor Jivkov'un 1954'te yönetimi ele almasıyla Bulgaristan Türkleri ve Türkçe eğitimi üzerindeki baskılar gözle görülür bir hal almıştır. Jivkov, yönetimin Türklere sözde özgür bir ortam sunuyormuş gibi görünmekle aslında neyi amaçladığını açıkça belli etmiştir. Bu dönemde Türk okullarının kapatılarak azınlık okullarıyla birleştirilmesi ilkökul kademesinde üç aşamada gerçekleşmiştir:

Nüfusu tamamen Türk olan köy ve mahalle okulları mevcut durumunu korumuş, Türk ve Bulgarların birlikte yaşadığı yerlerde karma sınıflar oluşturularak eğitim dili Bulgarca olmuş, Türklerin sayıca az olduğu yerlerde ise Türk çocukları Bulgar okullarına aktarılmıştır (Börklü, 1999, s.69-70). Türk çocuklarının Bulgar okullarına aktarılması ve eğitim dilinin Bulgarca olması gibi uygulamaların arka planında Türkleri Bulgar öğrenci toplulukları içinde asimile etmek olduğu görülmektedir.

Türklerin sınırsız imtiyazlarla üniversitelere yerleşerek Bulgar gençlerin yerini aldığı ve bunların çoğunun Pantürkist ve Kemalist olduğu yönündeki propagandalar sebebiyle Türklerin eğitim alanındaki hakları birer birer ellerinden alınmaya başlanmıştır. Bakü'ye Türk öğrenci gönderilmesi durdurulmuş, Sofya Üniversitesindeki Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne Türk öğrenciler yerine Bulgar öğrenciler alınmaya başlanmış, liselerde Türk Dili ve Edebiyatı dışında bütün derslerin Bulgarca okutulmasına karar verilmiştir (Yenisoy, 2007, s.28). Bulgar yönetimi, Bakü'ye öğrenci göndermenin Türklerin sosyalizme bağlı vatandaşlar olarak yetişmesine katkı sağlayacağı yerde onların eğitim ve kültür dünyalarını zenginleştirdiğini görmüş ve bu sebeple Azerbaycan'a öğrenci göndermekten vazgeçmiştir. Türklerin sözde haksız yere Bulgar öğrencilerin yerine üniversiteye alındığı yönündeki algı, Sofya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne Türk öğrenci alımını durdurmalarının gerekçesi olmuştur.

Türk liseleri 1957 yılında Bulgar liseleriyle birleştirilmiştir. Böylece Türkçe eğitim lisede tamamen bitmiştir. Bu uygulamanın gerekçesi olarak Türk ve Bulgar gençlerinin kardeşçe yaşayacağı bir ortam oluşturmak istendiği iddia edilmiştir. "1959-60 eğitim yılında Türk anaokulu, ilkokul ve ortaokul da Bulgar okullar ile birleşince Türkler ve Türkçe konuşan Müslüman Romanların Türkçe eğitim alacakları bir okulları kalmamıştı" (Çolakoğlu, 2015, s.4442). Todor Jivkov Türklerin Türkçe eğitim hayatının yanında Türkçe sanat ve edebiyat faaliyetlerini de kökünden bitirmek istiyordu. Bu amaçla Türk tiyatrolarına sanatçı yetiştirmek için açılan Kr. Safarov adındaki Sofya Tiyatro Sanatı Yüksek Enstitüsü bünyesinde açılan iki yıllık Türkçe sınıflar kapatılmıştır. Türkçe ders kitaplarıyla birlikte Türkçe sanat eserlerinin basımı da yasaklanmıştır. Halk Eğitimi Yayınevi'nin Türkçe şubeleri kapatılmış, Türkçe çıkan Eylülcü Çocuk, Halk Gençliği, Filiz gazeteleri ile Piyoner çocuk dergisinin yayınına son verilmiştir (Buttanrı, 2005, s.141). "1959'da Türk okuma evleri (kırathaneleri) kütüphaneleriyle birlikte Bulgar okuma evleri ve kütüphaneleriyle birleştirildi" (Yenisoy, 2007, s.29). Türklerin kendilerine ait eğitim ve kültür evleri de yasaklanınca Türkçe bilgi kaynaklarına ulaşmalarının da önüne geçilmiştir. Böylelikle Bulgaristan Türklerini kendi dillerinden ve kültürlerinden koparmak için büyük bir hamle yapılmıştır.

Jivkov hükümeti Türk okullarının kapatılmasını Türklere unutturmak ve dikkatlerini farklı yönlere çekmek amacıyla Türkçenin ve Türk edebiyatının koruyuculuğunu üstlendiklerine dair açıklamalarda bulunmuşlardır. Jivkov: "Türk dili, daha ziyade geliştirilip zenginleştirilmeli. Bizde daha fazla Türkçe kitap çıkarılmalı. Genç Türk yazarlarına, şairlerine, aktörlerine, şarkıcılarına... çok daha iyi yardım edilmeli." demiş ancak bir süre sonra Bulgaristan'da Türkçe eserlerin toplatılıp imha edilmesi talimatını vermiş ve hatta "Bulgaristan'da Türk yok!" demiştir (Şimşir, 1986, s.286-287). Jivkov önce Türklerin özgürce kendi dillerini konuşabildiklerini, Türkçe eğitim alabildiklerini, kendi dillerinde yayınlar yapmalarının Bulgar hükümeti tarafından desteklendiğini ifade ederek onları susturmayı ve Bulgar devletine bağlamayı planlamıştır. Ancak Türkçenin özgürce konuşulduğu bu ortamın kendi emellerinin tam tersi yönünde sonuç verdiğini ve Türklere milli bilinci uyandırdığını görerek Türklere ilgili

politikasını değiştirmiş, ülkedeki en büyük nüfusa sahip azınlık olan Türklerin varlığını inkâr etmiştir.

Jivkov döneminde, 1960 yılına kadar 1156 Türk İlkokulu ve rüştiyesi kapatılmış, 105.000 Türk çocuğu, lise ve pedagoji okuyan 6337 Türk genci Bulgarcadan başka bir dilde eğitim alamayacak duruma getirilmiştir. Jivkov, sadece ilkokul, ortaokul ve liselerde Türkçe eğitimi kaldırmakla kalmayıp üniversitelerden de Türklerin izlerini silmek için çaba sarf etmiştir. Sofya Üniversitesi bünyesinde bulunan üç fakültede Türk şubelerini kapatmıştır. Bulgar yetkililer, ailelere baskı yaparak onları “Çocuğuma Türkçe dersi aldırılmak istemiyorum.” diye dilekçe vermeye zorlamıştır. 1960 yılına kadar az da olsa devam ettirilen Türkçe eğitimi, bu yılın sonunda tamamen bitmiştir. (Çolakoğlu, 2015, s.4442). “Okulların birleştirilmesi ile yaklaşık 100 yıllık olan Türk okulları tarihe gömülmüş, ders kitapları toplatılmış, öğretmenlerin görevlerinden uzaklaştırılmıştır” (Nurlu ve Çelik, 2015, s.5) Jivkov’un okullarda Türkçe eğitimi yasaklaması bir yana, yetkililerin aileleri Türkçe eğitim almak istemediklerine dair dilekçe vermeye zorlamasının insan hak ve hürriyetleriyle bağdaşmadığı açıktır.

Bulgaristan’da Türkçeye getirilen kısıtlamalar sadece eğitim alanıyla sınırlı kalmadı. Okullardaki yasakların yanında kültür ve sanat alanında da yasaklamalar art arda geldi. “Bulgaristan Türk azınlığı sanatkârlarının Türkçe oyunlar yazıp sahneye koymaları şöyle dursun anadilleri Türkçe ile kendi aralarında konuşmaları bile suç sayılıp cezalandırılmaya başlandı.” (Şimşir, 1986, s.302). “1970’ten sonra da Türk şair ve yazarlara Bulgarca yazma zorunluluğu getirildi”(Buttanrı, 2005, s.141). Bulgaristan’da 1971 yılında yeni anayasa kabul edildi. Ancak anayasada “milli azınlıklar” ifadesinin bulunmayışı dikkat çekiyor, totaliter rejimin azınlıklara yönelik niyetleri konusunda endişeler artıyordu. Nitekim 1973-1974 eğitim öğretim yılında Türkçe dersi müfredattan tamamen kaldırılmıştır (Çolakoğlu, 2015, 4442). Böylece Bulgaristan’da Türkçe eğitimi resmen bitmiştir.

Bulgar yönetiminin Türklere uyguladığı caydırma politikalarına rağmen Türkler eğitim almaktan vazgeçmemişlerdir. Okullarda öğrenim gören Türk öğrenci sayısının her geçen gün arttığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda yıllara göre Bulgaristan okullarında eğitim gören Türk öğrenci sayıları verilmiştir.

Tablo 1. Bulgaristan’da eğitim gören Türk öğrenci sayılarının yıllara göre dağılımı (Çolakoğlu, 2015, s.4442; Memişoğlu, 2002, s.371).

Eğitim-Öğretim Yılı	Türk Öğrenci Sayısı
1943-1944	37.335
1947-1948	88.600
1957-1958	110.291
1962-1963	152.203
1970-1971	181.279

Bulgar hükümetinin Türk varlığına karşı tutumları yıllar geçtikçe daha da katı bir hâl alarak 1983 yılında zirveye ulaşmış, Türk ve Müslüman isimleri Hıristiyan isimleri ile değiştirilmeye başlanmıştır. Sonunda Türkçe konuşmak tamamen yasaklanmıştır (Karpat, 1992, s.31). Böylelikle Bulgaristan’da yaşayan 1 milyondan fazla Türk kendi dilini konuşamaz hale getirilmiştir.

Türkçe bütün baskı ve yasaklara rağmen Bulgaristan'da en çok konuşulan azınlık dilidir. Yalınkılıç'ın Bulgaristan'da Türkçenin etnikdilsel canlılığı üzerine yaptığı çalışmasında Türkçenin Türk nüfus açısından etnikdilsel canlılığının oldukça yüksek olduğu görülmüştür (Yalınkılıç, 2014, s.277). Etnikdilsel canlılık, "bir grubun gruplar arası durumlarda özgün ve etkin kolektif bir varlık olarak davranması" şeklinde tanımlanmaktadır (Giles, 1977, s.308). Araştırmaya göre Türkçenin dilsel canlılığının yüksek olmasında geçmişte yaşanan acıların ardından hala Türk kimliği algısının yüksek olması yatmakta, bunun yanında Türkiye ile coğrafi yakınlık ve sürekli devam eden ilişkilerin de dilsel canlılığı arttırdığı ifade edilmektedir. Türkçenin Bulgarca karşısında etnikdilsel canlılığının düşük olmasının sebebi ise yeterli kurumsal desteği alamamasına bağlanmaktadır.

Özlem ve Türk 2016 yılında yaptıkları çalışmalarında Bulgaristan'da Türk çocuklarının Türkçe dersi alabilmek için Batı dillerinde eğitim almaktan feragat etmeleri gerektiğini, bu durumun anayasada yer alan eğitim eşitliği ilkesinin açıkça ihlali olduğunu söylemektedir (s.28). Çalışmada, 2015 yılında Türkçe yayın yapan bir radyo kanalının kapatıldığına ve Türkçe yer adlarının Bulgarca isimlerle değiştirildiği ifade edilmekte, Türklere ve Türkçeye uygulanan baskı ve yasaklamaların günümüzde de devam ettiği ortaya konmaktadır.

Günümüzde Türkçe eğitimi hâlâ Bulgaristan Türklerinin temel sorunlarından biridir. Türkçe dersi okullarda seçmeli ders olarak okutulmakta ve bu dersi seçen Türk öğrenci sayısı günden güne azalmaktadır. Bulgaristan'da 1992 yılında ana dili dersi kapsamında Türkçe dersini seçen öğrencilerin sayısı 106 bin iken 2014-2015 eğitim- öğretim yılında bu sayının 7 bine düşmüş olduğu görülmektedir (Nurlu ve Çelik, 2015, s.6). Bulgar okullarında Türkçe dersinin açılabilmesi için 14 öğrenci velisinin başvuruda bulunması gerekmekte fakat veliler tercihlerini başka derslerden yana kullanmaktadır. Bazı Türk dernekleri Türk aileleri bilinçlendirmek adına "Ana Diline Sahip Çık" kampanyası yürütse de istenen verim alınamamaktadır (Çelik, 2016, s.216). Türkçe dersini seçen öğrenci sayısının azalmasında bu dersin zorunlu ders kapsamında olmaması, okul başarısında herhangi bir rol oynamaması, Türklerin seneler içerisinde maruz kaldıkları caydırıcı politikalar ve günden güne Türk kültüründen uzaklaşması etkili olmuştur.

Türkçe eğitiminde yaşanan bir diğer sorun ise Türkçe ders kitaplarıdır. Türkiye'nin desteğiyle 1992'de basılan ders kitapları hem güncelliğini yitirmiş hem de yıpranmıştır. Mevcut Türkçe dersi öğretim programının da yenilenmesi gerekmektedir. İki dilli Türk çocuklarına yönelik konuşma, dinleme, okuma ve yazma alanlarını geliştirmeye yönelik yeni bir programa ihtiyaç duyulmaktadır (Çelik, 2015, s.217).

5. Sonuç

Bulgaristan Türkleri, Osmanlı Hâkimiyeti bittikten sonra her dönemde baskı ve zulümle karşı karşıya kalmışlardır. Osmanlı idaresinde her türlü hak ve özgürlüğe sahip olan Bulgarlar aynı hoşgörüyü Türklere gösterememiş, Bulgaristan Türkleri, gördükleri baskılar sonucunda dönem dönem topraklarını terk etmişlerdir. Kendi dillerinde özgürce eğitim almaları, edebiyat ve sanat faaliyetleri icra etmeleri sürekli engellenmiştir. Bazı dönemlerde Türkçe eğitim almaları ve kendi okullarına devam etmelerinin önü açılmışsa da gerçekte bunlar Türklerin seslerini yükseltmesini engellemeye ve onların gelecek için tehlike arz etmelerinin önüne geçmeye yönelik uygulamalardır.

Bulgaristan'da 1944'te Vatan Cephesi'nin başa gelmesiyle birlikte komünist rejim dönemi başlamıştır. "1950 yılına kadar nispeten sakin bir seyir izleyen Türkiye Bulgaristan ilişkileri, Bulgar Hükümeti'nin 10 Ağustos 1950'de iki yüz elli bin Türk'ü üç ay içerisinde göçmen olarak kabul etmesi için Türkiye'ye bir nota vermesi ile yeniden şekillenmiştir" (Şimşek ve Arslan, 2012, s.111). Bulgaristan ile Türkiye arasında yaşanan nota alışverişi neticesinde yüz binlerce Türk Türkiye'ye göç etmiştir. Ancak ülkedeki iş gücünde önemli bir yeri olan Türklerin ülkeden kitleler halinde göç etmesi bir yandan hükümeti diğer yandan da Stalin'i endişelendirmiştir. Türkleri Bulgaristan'dan söküp atamayacağını anlayan Bulgar hükümeti, Stalin'in talimatıyla göçü durdurmuştur (Çolakoğlu, 2015, s.4442). Türklerle yeni rejimi benimsetmek ve Bulgaristan Türkleri üzerinden Türkiye'ye Komünizmi ihraç edebilmek için Türkçeyi ve Türk okullarını kullanma planı devreye girmiştir.

Çervenkov döneminde Bulgaristan'ın Türkler konusunda izlediği kültürel otonomi politikası, daha önce SSCB'de uygulanmıştır (Wolf, 1995, s.349). Türkleri rejime bağlı vatandaşlar olarak yetiştirmek amacıyla Türkçe ve Türk okulları birer araç olarak kullanılmıştır. Türk öğretmen okullarını hükümet kontrolünde tutarak Türklerle eğitim verecek öğretmenlerin Marksizm- Leninizm ideolojisini benimsemeleri bu siyasetin en önemli parçası olmuştur (Şimşir, 1986, s.262). Devlet eliyle ülkenin birçok yerinde Türk öğretmen okullarının açılmasının temel sebebi Türk öğretmenleri Marksist-Leninist ideolojiye göre yetiştirmektir.

Çervenkov döneminde Sovyet rejiminin gizli amaçlarına hizmet eden sözde özgürlük ortamının Türklerle kısa süreliğine rahat nefes aldırıldığı bir gerçektir. Türkler bu dönemde Türkçe eğitim alabilmiş, Türkçe edebi eserler vermiş, sanat faaliyetleri icra etmiş, Türkçe gazete ve dergiler çıkarabilmişlerdir. Ancak çıkarılan Türkçe yayınlar, yazılan edebi eserler, sahnelenen tiyatro oyunları her zaman komünist rejimin denetiminde olmuş ve rejime aykırı değerlerin işlenmesine müsaade edilmemiştir. Yazılan eserlerde ve çıkarılan gazetelerde komünist rejimin propagandası yapılmış ve yeni rejim Türklerle benimsetilmeye çalışılmıştır. Yeni Işık, Vatan, Eylülcü Çocuk gibi Türkçe yayın yapan dergilerde sosyalizme gönülden bağlı bir Türk nesli yetiştirme gayesi göze çarpmaktadır.

Stalin'in ölümü ve Çervenkov'un yerine Todor Jivkov'un iktidara gelişi üzerine Türklerin sözde özgür eğitim ortamı son bulmuştur. "1959 yılında Türklerle ait okullar tamamen kapatılarak Türkçe seçmeli ders olarak haftalık bir saate indirilmiştir" (Türk ve Özlem, 2016, s.10). Türk öğretmenler, uygun olmadıkları gerekçesiyle görevlerinden uzaklaştırılmıştır (Yenisoy, 2007, s.22). Türk öğrenciler, imtiyazlarla üniversitede eğitim gördükleri ve tehlikeli oldukları yönündeki propogandalar neticesinde fakültelere alınmamış, büyük haksızlıklara uğramıştır. Türkçe ders kitapları toplatılarak yakılmıştır.

Türklerin Türkçe eğitim ve kültür hayatını tamamen bitirmeyi hedefleyen hükümet, 1969 yılında Türkçe eserler verilmesini hatta Türkçe konuşulmasını dahi yasaklamıştır (Şimşir, 1986, 302). Bulgaristan'da 1973-1974 eğitim yılında Türkçe derslerinin müfredattan kaldırılmasıyla Türkçe eğitim tamamen bitmiştir.

Bulgaristan Türklerine Komünist rejim döneminde eğitim alanında önce sahte özgürlükler verilmiş, sonra bütün hak ve özgürlükler tek tek ellerinden alınmıştır. Türklerin Osmanlı hâkimiyeti döneminde azınlıklara gösterdiği anlayışı hiçbir dönemde başka milletlerden göremediği açıktır.

Ülkelerinde yaşayan farklı etnik toplulukları istediği doğrultuda yetiştirmek isteyen devletler, dönem dönem bu toplulukların dilini ve kültürünü araç olarak kullanmışlardır. Bir milletin kalbi ve zihni konumunda olan dil, yeri geldiğinde kültürel asimilasyon aracı olarak da kullanılabilir. Komünist rejim döneminde Bulgaristan yönetimi, Türklerini kendi kültürlerinden uzaklaştırmak ve onları sosyalist rejime bağlı insanlar olarak yetiştirmek için Türk dilini araç olarak kullanmıştır. Maruz kaldıkları bütün sıkıntılara rağmen Bulgaristan Türklerinin milli şuuru, birlik ve beraberlikleri tamamen asimile olmalarının önüne geçmiş ve Bulgar hükümetinin planlarını bir süreliğine de olsa boşa çıkarmıştır.

Günümüzde de Bulgaristan Türklerine ve Türkçeye yönelik baskılar devam etmekte, Türkçe eğitiminde var olan sorunlar hâlâ çözüm beklemektedir. Ders kitaplarının güncellenmesi, iki dilli çocuklara yönelik yeni bir öğretim programının uygulamaya konulması ve Türkçe öğretmeni sorununun çözülmesi gerekmektedir. Aileler, Türkçe dersini neden seçmeleri gerektiği konusunda bilgilendirilmeli, ana dillerine sahip çıkmaları konusunda bilinçlendirilmelidir.

Kaynakça

Atasoy A., Soykan A. ve Efe R. (2016). Bulgaristan'daki azınlık algılamaları ve etnik Bulgarların Türk topluluğuna bakış açıları. *Balkan Tarihi*, 2, 103-134.

Börklü, M. Y. (1999). Tarihî seyri içerisinde Bulgaristan Türklerinin durumu ve Türkiye'nin bölge Türklerine yönelik politikaları. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 61-79.

Buttanrı, M. (2005). Bulgaristan Türk edebiyatı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 27-45.

Buttanrı, M. (2010). Bulgaristan Türklerinde tiyatro faaliyetleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 3(6), 136-162.

Canım, R. (2000). Yirmibirinci asrın başında Balkanlarda yaşayan Türkçe. *Milli Eğitim Dergisi*, 148, 56-58.

Çakmakçı, M. (2011). Bulgar yayınlarında ve eğitim hayatında Türk izleri. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 89-104.

Çanak, E. (2014). Bulgaristan'dan Seyhan'a Türk göçü (1950-1951). *Turkish Studies, International Periodical Forthe Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(4) Ankara.

Çelik, M. E. (2016). *Bulgaristan'daki Türk Çocuklarının Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç hareketi (1950-1951). *Tarih Okulu*, 14, 113-145.

Çolakoğlu, B. (2015). Bulgaristan'da Türkçe eğitimin serencamı. *Yeni Türkiye*. 69, 4439-4444.

Giles, H., R. Y. Bourhis ve D. M. Taylor (1977). *Toward a theory of language in ethnic group relations*". *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Ed. H. Giles. London: Academic Press.

- Hakov, C. (1998). Bulgaristan Türk okullarında yeni Türk alfabesinin (Latin alfabesi) uygulanması. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6, 733-738.
- Hakov, C. (2010). Sofya Başmüftülüğü ve Bulgaristan'daki Türk okullarında yeni Türk alfabesinin ortaya konuluşu. *Kültür Evreni Dergisi*, 1(5), 133-139.
- Işık, M. (2016). Bir Balkan trajedisi olarak asimilasyon ve göç bağlamında Türkiye- Bulgaristan ilişkileri, *Uluslararası Lisansüstü Balkan Çalışmaları Sempozyumu*, İstanbul.
- Kamil, İ. (2016). Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen 1950-1951 göçünün nedenleri. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 31-65.
- Karpat, K. (1992). Balkanlar. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Köse, O. (2006). Bulgaristan emareti ve Türkler. *Turkish Studies/ Türkoloji Dergisi*, 1(2), 245.
- Memişoğlu, H. (1992). *Bulgaristan Türklerinin Eğitimi*. Ankara.
- Memişoğlu, H. (2002). Bulgaristan Türklerinin sosyokültürel ve ekonomik yapısı. *Türkler*, 20, 361-370.
- Nurlu, M. ve Çelik, M.E. (2015). Bulgaristan'da demokrasi döneminde Türkçe öğretimi meselesi. *Yeni Türkiye*, 69(6), 4431-4438.
- Sakal, F. (2016). Yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinde Türk kamuoyunun Balkanlara bakışı. *Balkan Tarihi*, 165-187.
- Şimşek, H. ve Arslan, F. (2012). Yeni Edirne Gazetesi'ne göre Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler 1950-1951. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 13, 105-126.
- Şimşir, B. N. (1986). *Bulgaristan Türkleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk, F. ve Özlem K. (2016). Bulgaristan Türkleri ve Türkçe. *Balkanlar'da Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları*. Ankara: Astana Yayınları.
- Uçkun R. ve Akgün A. (2012). Bulgaristan Türkleri edebiyatının Türkiye'deki temsilcileri ve Dr. Şaban M. Kalkan. *III. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu Bildirileri*, 2, 355-356.
- Vatan Gazetesi*. (1945, 5 Ağustos).
- Vatansever, E. (2008). *Osmanlı İdaresinden Sonra Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatları*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Wolff, R. L. (1995). Günümüzde Balkanlar. Çev. Ahmet Özgiray, *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 10(1), 343-360.
- Yenisoy H. (2007). *Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası*. Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu: Bursa.

Yenisoy, H. (1996). Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültürel kalkınmasında hizmetleri geçen Azerbaycan aydınları. *Bilig Dergisi*, 3, 13-20.

Yenisoy, H. (1997). Bulgaristan Türklerinin edebiyatı. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 8*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Yenisoy, H. (2005). *Edebiyatımızda Balkan Türklerinin Göç Kaderi*. Ankara: Toplumsal Gelişim Derneği.

Yıldırım, B. (2015). Resmi nüfus sayımlarına göre Bulgaristan'da Türk nüfusu (1878-1934). *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 214, 93-107.

Yıldırım, K. (2014). Kırcaali örneğinden hareketle Bulgaristan'da Türkçenin etnikdilsel canlılığı. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 70, 259-282.